

Van links naar rechts: Het Slot Marienburg aan de rivier de Nogat is een van de grootste en best-bewaarde kastelen in Europa; de sluiswachter van de sluis in de Nogat nabij Malbork draait de sluisdeur open – de historische sluisen worden geheel met de hand bediend; Hollands landschap zonder Hollandse drukte; motorjacht Aleksandra vaart door het Elblagkanaal; in het Zulawskimuseum in Nowy Dwor Gdansk tonen oude scheepskarten de reisroutes van de mennonieten.

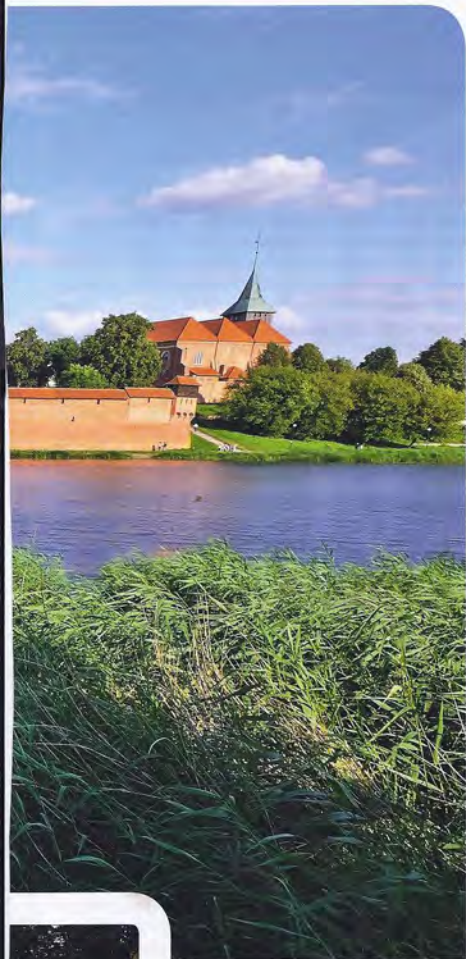
Varen door
Hollands erfgoed

Poolse polders

Sloten, molens en koeien: het landschap in Noord-Polen is vertrouwd en de rust is er ongekend. Per boot ontdekken we het Hollandse erfgoed waar de Polen trots op proosten.

Tekst: Eric van den Berg

Fotografie: Jasper Doest

W

odka nummer 3 staat al ingeschonken als de lunch nog moet worden opgediend. 'Sorry dat ik vandaag langzaam drink,' zegt Lukasz Krajewski, de eigenaar van onze boot, terwijl hij de fles Zubrowka op tafel neerzet. 'Ik moet straks nog rijden. Dus echt doordrinken kan ik niet.'

We antwoorden met een lach. Wij moeten nog varen straks. Maar we zijn vlotte leerlingen, dat moet goed komen, beweert Lukasz vriendelijk: hij heeft ons het aanmeren en knopenleggen bijgebracht, dus we kunnen vanaf nu het roer letterlijk en figuurlijk overnemen. 'Na zdrowie!', roepen we dus voor de zesde of zevende maal – proosten doe je hier vaker dan één keer per glas.

Net als we ons in een Hollandse polder beginnen te wanen, varend over kanalen en rivieren tussen dijken en weilanden, voelen we ineens dat we in Noord-Polen zijn. Er hangen foto's van molens aan de muur, dat wel, maar verder is restaurant Skarpawianka echt het Poolse platteland, het is de huiskamer van het dorp Drewnica, inclusief recreatiezaal met jukebox en dartboard.

Iwona, de eigenaresse, is de 'mama' voor velen. Ze heeft zich bekommerd over jongeren in het dorp die het niet zo makkelijk hebben; over de twee serveersters, en ook over de jongen die binnenwandelt en aan Lukasz vraagt of we misschien wat parfum van hem willen kopen. Lukasz zegt namens ons 'nee, sorry', en we eten verder aan de *pirog*i, de Poolse versie van de dumplings, gevuld met kool, aardappel, vlees of aardbeien. 'Zo'n sojmelaar, maar het is een goeie jongen,' zegt Lukasz. 'Dingetjes regelen, ja, dit is Polen!' Ook dat vraagt om een slokje en een proost.

Mama Iwona weet waarvoor we hier zijn: 'Kom mee, ik kan jullie wat laten zien.' Ze rijdt haar oude roer Opetlje voor, en even later hobbeln we door het dorpie, richting de molen – of wat daarvan over is. Aan de rand van Drewnica staat een Hollandse 18de-eeuwse houten Standerdmolen er een beetje droevig bij, zonder wiken. Het moet de attractie van Drewnica worden. Er is hoop, zegt Iwona, want de eigenaar krijgt EU-geld, en daar kan hij in elk geval het dak van restaureren.

Terug naar de Aleksandra, die aan de aanlegsteiger ligt te wachten voor het vervolg van ons rondje polder in Polen. Want dat doen we met deze 33-voeter: varen door een landschap dat evengoed doet denken aan Zeeland, de Beemster als aan stukjes Friesland. Al staat niet in elk dorp een molen. Niet méér. Naar schatting stonden in de delta van de rivier de Wisla (ook wel Vistula, Weichsel of Wijssel genoemd) ooit 124 Nederlandse windmolens; slechts enkele hebben de oorlogen, de natuur, de tijd en de mens overleefd.

De gelijkens met de Nederlandse polder is niet toevallig: dit gebied ten zuidoosten van Gdansk is ook werkelijk ontgonnen en geëxploiteerd door boeren uit de Lage Landen en ingepolderd door Hollandse (en Duitse en Vlaamse) ingenieurs. Al in de 12de eeuw kwamen de Hollanders hier als kolonisten, veelal op ver-

zoek van de machthebbers – de kruisridders van de Duitse Orde, de Poolse koningen, en ook de Pruisen. Polen was al verbonden met Holland en Friesland. Met name Gdansk, toen nog Danzig geheten, dreef al een intensieve handel met Hanzeleden als Deventer en Zwolle en exporteerde graan naar Amsterdam. Die koopmannen wisten wel wat geld verdienen was, dachten ze hier, en ook voor watermanagement moest je bij hen zijn – al zou dat woord nog moeten worden bedacht.

Later, vanaf 1540, kwamen de echte droogleggers. Dat waren vooral gevluchte mennonieten. Deze christenen, de volgelingen van de Friese priester Menno Simons die we nu doopsgezinden noemen, waren in de Lage Landen hun leven niet zeker omdat hun geloof afweek van de heersende kerkleer. Mennonieten dopen enkel volwassenen, geloven in grote mate van zelfbestuur en zijn tegen elke vorm van geweld (en dus ook de dienstplicht).

De Poolse koning Zygmunt I bood ze godsdienstvrijheid, in ruil voor een bruikbare rivierdelta. Veel meer dan moeras was het nog niet. Bovendien was de Wisla net enkele malen overstromd. Aldus begonnen de mennonieten in en om Gdansk met het graven van sloten en kanalen en het bouwen van dijken. Baggermolens en stroomgemalen kwamen over, en ook Friese koeien.

Dus zo raar is het niet, dat Hollandse gevoel, als we varen op een meter onder het niveau van de Oostzee. De koeien, de weilanden, de wilgen, de boot,

en ja, vandaag ook de wind en de regen – de hele ochtend al, sinds we zijn vertrokken uit Gdansk. Eerst even langs Poort 2 van de scheepswerf, waar in 1980 de revolutie van Solidariteit

Vanaf linksboven met de klok mee: Een portie *pirog*i – een soort Poolse dumplings – gaat volgens traditie gepaard met wodka, zoals hier in restaurant Skarpawianka in Drewnica; de Wisladelta is een belangrijk broedgebied voor vogels; de auteur bestuurt motorjacht Aleksandra over het Królewieckkanaal.

en Lech Walesa begon, daarna naar het oosten richting de Wisla, naar een verleden dat verder ligt.

We hebben tijd genoeg om te oefenen met af- en aanmeren en onze varende caravan te verkennen, want de pontonbrug bij Sobieszewo is nog dicht, die gaat maar drie keer per dag open. We leren dat we 400 liter water aan boord hebben voor keuken, douche en wc, proberen alle knoppen voor radio, boeglicht en kompas. We beseffen al gauw dat we in elk geval niet te hard zullen varen. Lukasz heeft in zijn boten motoren geplaatst van 13 pk omdat dan iedereen er mee mag of kan varen. De maximumsnelheid is pak 'm beet 5 knopen, 9 kilometer per uur: onze eerste overnachtingsplaats in het dorp Rybina lijkt ineens erg ver weg.

We glijden door het vlakke land. Anders dan in Friesland of Drenthe komen we slechts zo nu en dan bootje tegen. Op het Poolse water is het nooit druk – het landschap voelt als van ons. Alle tijd hebben we ook om de roodhalsfuut te volgen, de grote zilvertreiger en zelfs de zeearend.

Totdat we het bord met '934' zien. Dat betekent dat de rivier ongeveer 934 kilometer verderop ontspringt. Maar ook, zien we op de kaart, dat we zo'n 934 kilometer van Auschwitz verwijderd zijn. Je zou het bijna vergeten: we zijn in Polen, door de hele geschiedenis heen het terrein van oorlogen en vernietiging, bezet

Vanaf linksboven met de klok mee: De maximum snelheid van de boot is 5 knopen – tijd genoeg om van het landschap te genieten; in het Zulawskimuseum liggen de liedboeken en verhalenbundels van de mennonieten tentoongesteld; de Aleksandra overbrugt op traditionele wijze een hoogteverschil op het Elblagkanaal; een sleepboot ligt aangemeerd in de haven van Gdańsk.

Gdansk: de nieuwe, oude stad

Oud bestaat niet in Gdansk. Of maar een beetje. De havenstad is een volledig herbouwde stad. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog, toen de Russen de nazi's uit hun bastion hadden weggeboomd, stond er nog maar weinig overeind: twee derde van het aantal huizen was verwoest, in de oude binnenstad woonde niemand meer.

Gdansk is een oude stad die nieuw oogt, of een nieuwe stad die oud oogt. Veel gevels aan de Langstraat en Lange Markt (Ulica Długa en Długi Targ) of aan de Mariakstraat doen denken aan Amsterdam, of misschien wel aan Middelburg of Antwerpen. Ook hier is de **Nederlandse invloed** onmiskenbaar: Hans Vredeman de Vries (uit Leeuwarden) was hier eind

16^e eeuw stadsarchitect. Diverse Hollanders en Vlaamingen hebben panden neergezet.

Alles picobello nu. De immense Mariabasiek, het stadhuis (met het historisch museum), de Neptunusfontein, de **Gouden Poort** uit 1642, en natuurlijk de eveneens herbouwde middeleeuwse Iouden havenkraan, de Zuraw. Een perfecte oude stad op alle ansichtkaarten. Achter dat opgepoetste en gestaureerde Gdansk (voorheen Danzig) schuilt een stad die een belangrijke rol in de wereldgeschiedenis heeft gespeeld.

De Tweede Wereldoorlog begon hier, toen de Duitsers op 1 september 1939 vanaf het oorlogsschip *Schleswig-Holstein* de militaire act op het schiereiland **Westerplatte** aanviel. Dit bleek de inleiding tot de invasie en bezetting van Polen.

Ook de val van het communisme is in Gdansk ingeluid. Gdansk is de stad van de vakbond **Solidariteit** (Solidarność) en zijn leider Lech Wałęsa. Hier gingen op 14 augustus 1980 de arbeiders van de Lenin Scheepswerf in staking, uit protest tegen het communistische bewind en het verbod op vrije vakbonden. Dit zou de opmaat zijn tot de oprichting van de vakbond, de val van het regime, revoluties in andere communistische landen, en

uiteindelijk de val van het hele Oostblok. Lech Wałęsa kreeg in 1983 de Nobelprijs voor de Vrede toegekend. Hij werd in 1990 gekozen tot eerste president van het democratische Polen.

Gdansk, de hoofdstad van het 'woiwodschap' Pommeren, is ook trots op het heden. Het presenteert zichzelf steeds vaker als onderdeel van de moderne **Driestad** (Trojmiasto), samen met bad- en uitgaans-plaats Sopot en havenstad Gdynia.

Dit jaar valt met name de PGE Arena Gdansk de trots ten deel, en de komst van het **EK voetbal**, dat van 8 juni tot 1 juli wordt gehouden in Polen en Oekraïne. In het gloednieuwe stadion worden komende zomer vier wedstrijden gespeeld: drie groepswedstrijden en een van de kwartfinales.

door ridders, Pruisen, nazi's, Russen. We varen langs dorpen die pas na de Tweede Wereldoorlog bij Polen zijn gaan horen, die eeuwenlang waren opgeslokt door Pruisen, en daarna door het Derde Rijk.

'We mochten geen Pools praten hier,' zegt de 81-jarige Bolek Klein, onze gids voor het Zulawskmuseum ('Deltamuseum') in het stadje Nowy Dwór Gdanski, zo'n 35 kilometer ten oosten van Gdansk. 'Maar nu komt het goed uit, want ik kan jullie in het Duits het verhaal van de mennonieten vertellen.'

Klein zelf is geen mennoniet, hij heeft zich slechts ontfemd over het verleden van de rivierdelta, en daar horen de doopsgezinde Hollanders nadrukkelijk bij. De vaste tentoonstelling heeft zelfs een Nederlandse naam – *In een Poolse Polder* – mede samengesteld door doopsgezinden in Nederland. Wat in het landschap niet meer zichtbaar is, heeft hier een plaatsje gekregen: van een paar Friese doorlopers tot een schoorbord met schoonschrift.

De mennonieten brachten de regio economische bloei. Niet alleen de veeboeren en de ingenieurs deden het goed – molenaar Adam Wiebe wordt nog steeds geëerd met namen van pleinen en straten omdat hij voor Gdansk een 'Jakobslder' bedacht, een soort kabelbaan waarmee water en producten konden worden vervoerd – ook de handelaren en de middenstand. De Nederlander Ambrosius Vermoolen opende in 1598 een succesvolle stokerij in Gdansk, waar Danziger Goldwasser werd gemaakt, een wodka-ikeur met goudsnippers.

Al drinken mennonieten geen alcohol, ze wisten er kennelijk wel raad mee: er was in de 18^e eeuw ook nog een familie die de Stobbe Machandel bedacht, een jeneverlikeur. We voelen 'n aankomen: onze hoogbejaarde gids staat er al glunderend op dat we die ter plaatse proeven. Hij schenkt in, over de gedroogde pruim die op een prikkertje op het glaasje hangt. 'Zo moet het, en niet

anders,' zegt Klein. We slaan de machandel achterover, eten de pruim op en breken het stokje, 'want zo hoort het'.

We zetten koers naar Marienburg (ook bekend als Malbork), het slot aan de rivier de Nogat dat op de Unesco-lijst prijkt. In het kasteel woonden de vorsten die profiteerden van de koopmansgeest uit de Lage Landen. Daar kwam het belastinggeld terecht.

Twee keer op de route frummen we ons in een sluis. We babbelen kort met de sluiswachter met handen en voeten. Veel verder dan 'zohn Zloty, bitte' en 'danke' komen we niet.

Na een dag varen op middeleeuwse snelheid leggen we aan bij caféboot *U Flisaka*, onder luidsprekers die uit een zonsondergang muziek van George Michael en Lionel Ritchie produceren. Maar dat deert niet, we reppen ons naar de overburen: het immense roodbruine kasteel, opgetrokken uit – naar men zegt – tien miljoen bakstenen. De Duitse ridderorde, de geestelijke orde die ook de Wisladelta wilde kerstenen, begon al in de 13^e eeuw te bouwen, maar pas in 1406 was het af. Het optrekje voor de Grootmeester was toen zo'n 21 hectare groot. Na de Dertienjarige Oorlog (1453-1466) zouden de ridderbroeders worden verdreven; het kasteel werd het huis van de Poolse koningen.

Wat voor veel in Polen opgaat, geldt ook hier: het kasteel heeft de tijd niet overleefd. De Pruisen namen hun intrek in 1772, zelfs de Zweden waren er enkele jaren ingekwartierd, en uiteindelijk verschansten ook de nazi's zich tot het laatste moment achter de muren. Het Rode Leger heeft in 1945 het complex nagenoeg vernietigd. Wat we nu zien, is na de oorlog opnieuw gebouwd.

Er zijn hier geen mennonieten meer. Toen Pruisen de macht overnam, was het gedaan met hun vrijheden en privileges: ze mochten geen 'pladtiets' meer spreken, ze moesten in het leger. Vanaf eind 18^e eeuw trokken ze meer en meer oostwaarts, veelal

De oorspronkelijke klok uit Slot Marienburg staat in het Zulawski-museum in Nowy Dwor Gdański.

richting Rusland, waar ze een nieuw bestaan vonden.

We nemen de fiets naar de begraafplaats van Stogi, waar 'de laatste mennonieten' liggen. Op de Cmentarz Mennonicki vinden we de grafstenen van Jacob Wiebe en Anna Regier en van de families Claassen en Klaaßen. In diverse stenen is gebeiteld: 'Hier ruhet in Gott.' Dat klinkt behoorlijk Duits, maar het bordje bij de ingang verzekert ons dat de mennonieten die hier liggen 'van Hollandse afkomst' zijn. Duits, Nederlands, Vlaams: de tijd heeft alles vermengd.

Ook de Hollandse drukte kun je hier snel vergeten. We varen na een overnachting in Elblag over het Druznomeer. De zon staat nog laag, de wind is geluwd. Een baardmannetje links, een woudaapje rechts, verder niets of niemand – kom daar nog maar eens om van de Friese meren of in de Weerribben.

In Polen kan het nog voorkomen dat een man of tien je opwachten omdat jij met je bootje 'naar boven' moet – bijna letterlijk

de polder uitgetild. Ze bedienen met z'n allen een reuzenvertoom, wat weer heel Hollands lijkt en soms ook zo wordt betiteld, maar toch echt moet worden toegeschreven aan ingenieur George Jacob Steenke uit Pruisen, geboren in Königsberg, het huidige Kaliningrad. Hij bedacht meer dan anderhalve eeuw geleden een systeem met grote schoepenraden en staalraden dat boten in het Elblagkanaal omhoogtrekt van de polderwateren naar de Mazurische hoogvlakte – of naar beneden brengt.

Op die hoogvlakte ligt de eindbestemming, 99,2 meter boven ons hoofd. We betalen 35 zloty, zo'n 9 euro, en zetten zogezegd onze boot op de trein. We varen de *Aleksandra* boven een loodzware wagon die onder water staat, we slaan op een gong, een van de mannen in een machinekamer drukt op een knop, en dan schuift de kar met boot en al de heuvel op. Vijf keer doen we dat: we rijden met onze boot over een paar honderd meter grasgrond omhoog, varen weer een stukje door het kanaal, en komen bij de volgende wagon. Na 9,6 kilometer rijden en varen staan we boven.

We staan op het dak van 'Hollands Polen'. Daar beneden stroomt de Wisla richting Oostzee, vliegt het woudaapje over de rietkragen, wacht een molen op zijn wieken, en ligt de polder die Hollands heet maar gewoon Pools is. Je blaast er nog op een toeter als de kapitein van de veerboot zijn overtocht even moet staken. Je wacht met de boot bij een spoorbrug voor het toeristencentreintje richting kust; vandaag met één toerist. Je belt de sluiswachter om te waarschuwen dat er een boot aan komt, jouw boot, misschien wel de enige boot van vandaag. Hier geef je hem 10 zloty of een fles wodka als je te laat bent. Want dit is Polen, en in Polen regel je dat zo.

Eric van den Berg en Jasper Doest begaven zich eerder op het water van Baja California voor een verhaal in Traveler 4/2011.

Reiswijzer | POLEN

Beste periode

De beste tijd voor boottochten is april tot en met september.

De reis

Ryanair vliegt rechtstreeks op Gdańsk vanaf Eindhoven. Vanaf Schiphol vliegt LOT Polish Airlines via Warschau, SAS via Kopenhagen en Lufthansa via Frankfurt.

Varen

Een boot huren kan bij Vistula Cruises – met of zonder schipper: www.vistulacruises.eu. Wie zelf vaart, betaalt, afhankelijk van boot en hoog- of laagseizoen, 1000 tot 1700 euro per week. Vaarervaring is niet vereist, wel uiterst handig. Ook de doorgang in sluzen en het aanmeren gebeurt zonder begeleiding. Het is mogelijk om fietsen aan boord mee te nemen.

Mennonieten

Het **Zulawskimuseum**, met een vaste mennoniententoonstelling, ligt in Nowy Dwor Gdański. Vlak bij het stadje, in het dorp Cyganek, ligt een gerestaureerd **mennonietenkerkhof**, met daarnaast een typisch mennonietenhuis dat wordt gerestaureerd. Ook in het dorp Stogi is een mennonietenkerkhof, dat ligt op een halfuurte fietsen vanaf kasteel Marienburg (Malbork). In de stad Elblag staat een mennonietenkerk uit 1590; deze wordt nu echter gebruikt door Poolse rooms-katholieken. De Friese Mennonieten Kerk in Gdańsk, net buiten de oude stadswallen, is nu in handen van de Pinkstergemeente.

Geld

1 Poolse zloty is gelijk aan ca. 0,25 euro. In de dorpen kan vaak niet met pin of creditcard worden betaald.

Taal

In Gdańsk kan de toerist zich goed redden met Engels of Duits, op het platteland spreekt een groot deel van de bevolking uitsluitend Pools.

Informatie

Poolse Organisatie voor Toerisme: www.polen.travel/nl. Handige pagina voor voetbalfans: www.polen.travel/nl/euro-2012.

